

НАУЧНОБЕЗБЕДНОСНА АНАЛИЗА: СИНТАГМА БЕЗБЕДНОСТ И ЗДРАВЉЕ НА РАДУ

Сажетак

Усвајањем новог Закона о безбедности и здрављу на раду у Републици Србији, крајем априла 2023. године, недвосмислено је исказана потреба да се ова област, након скоро две деценије без значајне законске ревизије, додатно правно регулише и усаврши. Мада је побољшан у правном смислу, посматрано из угла наука безбедности, садржајем Закона доминира научно неадекватна терминологија. Изостанак егзактно постављеног научнометодолошког приступа у области заштите при раду умањује могућност реалне процене и превенције ризика који настају или могу настати на радном месту и у радној околини. Резултат су нетачни закључци о достигнутом степену објективне безбедности радника, иако субјективни доживљај безбедности код запослених може бити задовољен. Неусаглашеност чињеничног и субјективног стања безбедности главни је узрок губитка живота радника, повреда при раду, професионалних обољења, развоја болести у вези с радом и материјалне штете. Научни циљ студије јесте да укаже на пропусте у терминолошком одређењу израза датих у Закону о безбедности и здрављу на раду са становишта безбедносних наука. Практични циљ рада је да нагласи неопходност измене кључних термина из области

* Академија струковних студија Политехника, Београд, Република Србија. Електронска адреса аутора: ljubomir.mitrovic@hotmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7232-0498>.

заштите на раду у радноправној материји како би исти добили научно утемељење.

Кључне речи: Закон о безбедности и здрављу на раду, корпоративна безбедност, људска безбедност, приватна безбедност, заштита на раду, људска права, безбедносна култура.

1. ЉУДСКА БЕЗБЕДНОСТ КАО ОСНОВ ДРУШТВЕНОТЕРИТОРИЈАЛНИХ ПОЛИТИКА БЕЗБЕДНОСТИ

Модерна схватања појма безбедности постала су далеко сложенија него што су била у ранијим периодима људске историје. Како су се концепти и институционални модели остварења безбедности мењали током друштвено-историјског развоја тако је безбедност постала вредност која се не може одређивати искључиво спрам традиционалних основа. Наиме, током XVIII и XIX века безбедност се првобитно односила на државу и војску чији је била нераздвојни атрибут. Међутим, развојем друштвенополитичких заједница безбедност постепено постаје неизоставни елемент и других сфера људског деловања. Данас *безбедност* представља изузетност својствену људском роду која се третира као највиша индивидуална вредност и неотуђиво право сваког појединца.

Како се безбедност појединца, тј. *људска безбедност* полако декларише као централни елемент модерног институционалног модела достизања оптималног стања безбедности државе и друштва, референтни објекат у разматрању појма безбедности постаје човек. Другим речима, полазиште сваког размишљања о значењу појма безбедности, било као о атрибуту, вредности или стању јесте – *појединац*.

Безбедност у психологији појединца и социјалној психологији означава тежњу ка личној сигурности и један је од основних мотиватора људског деловања. Потреба за сигурношћу код човека уједно представља и потребу друштвенополитичке заједнице чији је припадник. Безбедност појединца условљена је стањем безбедности у држави, њеним правним поретком, владавином права и безбедношћу као функцијом коју држава обавља. Утемељена на уставноправним постулатима, друштвенополитичка заједница је одговорна за очување друштвено-економске стабилности о којој се не може говорити у одсуству безбедности њених чланова – чиме она постаје активан

учесник у очувању безбедности појединца.¹ Да би била у могућности да припаднике штити на примерен начин, држава уводи идеје правне сигурности и јавне безбедности (Dimitrijević 1973). *Правна сигурност* означава метод помоћу ког се појединац штити од злоупотребе институционализоване моћи и овлашћења која су држави на располагању и тиме је спречава да буде, како би Маркс (*Karl Heinrich Marx*) рекао – „инструмент насиља у рукама владајуће класе“. *Јавна безбедност* представља начин на који држава штити појединца од свих претњи уперених против његовог интегритета. Обједињујући идеје правне сигурности и јавне безбедности у холистички концепт – *људска безбедност* постаје императив развоја савремене државе.

Концепт људске безбедности је *антропоцентрично* оријентисан конструкт што значи да се у његовом средишту не налазе претње по безбедност појединца, него заштита индивидуалних и виталних вредности људске јединке, тј. људских права и људског развоја од ризика и претњи које их угрожавају у глобализованом свету. Као субјекте заштите личних и виталних вредности појединца, *концепт људске безбедности* види националне и међународне институције које су у обавези да штите права сваке људске јединке, али не само институције које промовишу људски развој и поштовање људских права, већ и све оне које ове вредности подривају, било свесно или не, на илегалан или легалан начин. Укратко, концепт људске безбедности заступа институционализовану и превентивну заштиту и поштовање права човека, као и осигурање његовог развоја. Јер само синергијом економског, политичког, правног, друштвеног, културног и природног окружења појединца могу настати услови за достизање његовог апсолутног благостања – *стања људске безбедности* (Alkire 2003, 3).

Као интегрални елемент политичке, економске, друштвене, али и сваке друге сфере, *безбедност појединца* може се посматрати као: /1/ објективно, тј. чињенично стање; /2/ субјективно стање, тј. доживљај сигурности; и /3/ уверење (Dimitrijević 1973). Док у објективном смислу безбедност представља одсуство претњи по усвојене вредности појединца, у субјективном смислу означава одсуство страха код појединца да усвојене вредности могу бити угрожене (Wolfers 1952). Дакле, гледано са становишта достизања индивидуалне безбедности,

¹ Заправо, реч је о мутуалном односу који осим одговорности државе за безбедност појединца укључује и обавезу сваког појединца да се стара о безбедности државе кроз активно / нпр. у случају оружане агресије/ и/или пасивно /нпр. одбијање агентурног рада/ учешће у ситуацијама када је безбедност државе угрожена.

језички термини *безбедност* и *сигурност* не представљају синониме.² Етимолошко-семантичка анализа два израза указује на постојање разлика у њиховим одређењима при чему је 'безбедност' ширег опсега и обухвата индивидуални, национални и глобални аспект безбедности (Вајагић 2011, 48). Ужи појам 'сигурност' првобитно означава безбедност појединца коју чине правна, политичка, друштвена, економска и културна сигурност (Рејановић, Вејновић, Ракић 2017, 280). *Безбедност као уверење* представља несклад чињеничног и субјективног стања безбедности појединца чијим континуумом доминира субјективна перцепција безбедности. Како је *превенција угрожавања* кључни принцип политике безбедности, разликовање 'безбедности као чињенице', 'безбедности као доживљаја' и 'безбедности као уверења' је неопходно у циљу развоја сврсисходних стратегија очувања живота, здравља и интегритета сваког појединца у организацији.

Дакле, *појединац* као референтни објекат заштите представља централни елемент који концепт људске безбедности разликује од концепта безбедности који је био доминантан у оквирима стратегија безбедности XIX и XX века, а у чијем је фокусу опстанак државе као сувереног ентитета. Који ће од два концепта глобално преовладати показаће време, будући да државе још увек нису спремне да се безусловно одрекну традиционалних вредности на уштрб вредности које заступа концепт људске безбедности.³

Заокрет у перцепцији безбедности настао је као последица индустријских револуција и глобализације као пратећег процеса. Полазећи од опште теорије система, заједница суверених држава као систем међудржавно уређених односа заснован је на принципу мултилатералне сарадње. Осим што доприноси развоју различитих видова сарадње, глобализација истовремено подстиче да се бројна питања од глобалног, међународног, регионалног и националног значаја, укључујући и питања безбедности, разматрају на наднационалним нивоима (Нау 2016). Како светско друштво не може остати имуно на ефекте

² Научни увид је у сагласности с виђењем да *безбедност* и *сигурност* у српском језику не представљају апсолутне синониме (Мијалковић 2009, 42). Складно томе, лако је разликовати нпр. *социјеталну безбедност* као тежњу ка очувању колективног идентитета /нпр. националног идентитета/ од *социјалне сигурности* у виду економске помоћи појединцима који су суочени с неким проблемом који их онемогућава да остваре минималне материјалне услове за достојанствен живот /нпр. незапосленост, сиромаштво итд./.

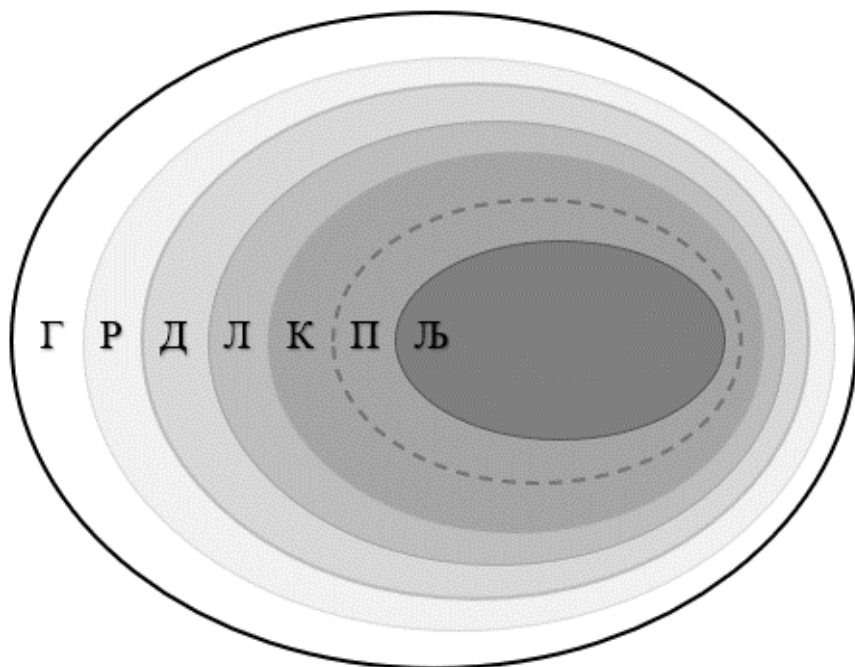
³ Данашње „транзиционе“ политике безбедности су хибридног карактера. Иако кроз садржаје афирмишу постулате концепта људске безбедности, њихови оквири су државно-центричног профила (Mitrović 2024, 65).

глобализације, били они позитивни или негативни, тако ни концепт безбедности не може остати једнообразан. Чињеница је да се, захваљујући глобализацији, безбедност појединца нашла у средишту приоритета међународне заједнице крајем прошлог века (MSCG, BCLJP 2005, 21). Поред тога што представља прекретницу у разматрању појма безбедности, 1994. година је година афирмације *људске безбедности* као есенцијалног безбедносног концепта.⁴ Ипак, експанзија глобализације допринела је *секуритизацији* људске безбедности, тј. да угрожавање индивидуалне безбедности изазвано у једној држави директно доводи до умањења безбедности појединца у државама непосредног окружења или у државама које су обухваћене одређеним видом сарадње као у случају иницијативе *Појас и пут*. Притом, угрожавање индивидуалне безбедности је посебно изражено у економско-социјалним доменима међународне сарадње (Mitrović 2020).

Људска безбедност је глобалан и инклузиван концепт који приликом разматрања стања безбедности човека, националне границе види као ирелевантан елемент без обзира где се појединац налази – на послу, улици или код куће (UNDP 1994). Како је безбедност у глобализованом свету постала стање и недељива вредност о којој се не може говорити без уважавања њеног својства индивидуалности, очување безбедности појединца чини суштину безбедности сваке друштвено-територијалне организације – била она локална, државна, регионална или глобална. Будући да се сваки ниво безбедности мора заснивати на поштовању основних људских права не би ли био одржив, индивидуална безбедност заснована на либерално-демократским начелима постаје основ утемељења различитих видова организације безбедности: /1/ глобалне; /2/ регионалне; /3/ државне; /4/; локалне или безбедности у заједници; и /5/ корпоративно-приватне (слика 1.). Другачије речено, брига о безбедности појединца је идеја полазница у формулисању политика безбедности према друштвено-територијалном принципу.

⁴ *Програм за развој Уједињених нација* је у годишњем *Извештају о људском развоју*, 1994. године, по први пут промовисао идеју људске безбедности описавши је као концепт 'оријентисан на појединца'. Тиме је дотадашњи фокус безбедности померен с државе на човека. Међутим, пребацивањем фокуса безбедности на човека, *концепт људске безбедности* не негира потребу за постојањем класичних механизма заштите, већ наглашава да држава и друштво не могу бити безбедни уколико су њихови чланови небезбедни.

Слика 1. Модели друштвено-територијалне организације безбедности

(Извор: Обрада аутора)

2. ТЕРМИНОЛОШКО ОДРЕЂЕЊЕ И ОДНОС ПОЈМОВА У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ НА РАДУ ИЗ УГЛА ЉУДСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Мада се у семантичком и лексикографском смислу *безбедност* често поистовећује с њој сродним терминима као што су *сигурност*, *заштита* и *обезбеђење* (Пић 2011; Клајн 2008), њихово изједначавање је погрешно када се разматра из угла наука безбедности. Уобичајена пракса означавања истих појава супротним изразима, различитих појава истим изразима и коришћење ненаучног појмовнокатегоријалног приступа доводи до развоја неисправних закључака о томе шта *безбедност* представља и не представља. Овакав вид праксе је посебно устаљен у области заштите при раду. Схватање значења 'безбедност' на погрешан начин резултује изостанком стандардизоване термилошке методологије у овом делокругу (Тошић 2012). Одсуство научно-безбедносно утемељене термилошке праксе у домену заштите на

раду и у вези с радом негативно утиче на приступ формулисању радноорганизационих постулата и стратегија очувања живота, здравља и интегритета запослених. Зато је неопходно указати на различитости које се јављају у научнобезбедносним значењима појмова 'безбедност', 'сигурност', 'заштита' и 'обезбеђење' у случају када се исти настоје применити као операциони концепти.

Анализирано из угла људске безбедности, разматрању значења појма *безбедност* може се приступити на објективан или субјективан начин. Чињенично или објективно стање безбедности појединца заснива се на мерљивим параметрима безбедности.⁵ Међутим, концепт људске безбедности у исто време укључује и субјективно стање – перцепцију нечега као претње која може да угрози неку од виталних вредности појединца (Ђурић 2009, 180). Субјективна димензија безбедности тиче се одсуства страха код појединца о угрожености личних вредности.⁶ Према теорији хијерархије људских потреба Абрахама Маслова (*Abraham Maslow*), изостанак страха по индивидуалне вредности је основна људска потреба чије задовољење мора уследити по задовољењу физиолошких потреба појединца за ваздухом, водом и храном не би ли неометан психо-физички развој индивидуе био могућ. О важности и значају разматрања улоге субјективне димензије концепта људске безбедности сведочи чињеница да је поступање појединца углавном детерминисано осећајем заштићености, тј. његовом рањивошћу, био он рационалан или не.⁷ С обзиром да се везује за субјективни доживљај страха, на овај начин перципирана безбедност заправо представља 'сигурност'. Другачије речено, гледано са становишта индивидуалне безбедности, *безбедност* је чињенично стање угрожености појединца, а *сигурност* стање угрожености условљено перцепцијом појединца (Buzan 1991).

Дакле, шта ће термин 'безбедност' означавати зависи од крајњег стања које се настоји достићи. Стога се *безбедност* најчешће користи да означи стање: /1/ у ком референтни објекат није, али може бити, изложен угрожавању – објективно стање; или /2/ стање у ком се референтни објекат осећа угроженим, али не мора бити – субјективно стање (Vujačić 1986). Док се о објективном стању безбедности може

⁵ Нпр. спрам утврђених статистичких стопа криминалитета у локалној области, у односу на просечан ниво криминалитета на националном нивоу, може се закључити да ли је ризик од виктимизације у тој области виши или нижи од националног просека.

⁶ Нпр. ризик од виктимизације у локалној области је испод националног просека, али недовољно да би се појединци који су били жртве напада осећали сигурним.

⁷ Нпр. појединци често поседују ватрено оружје без оправданог разлога.

говорити у односу на различите референтне објекте заштите, субјективно стање угрожености се да тумачити само спрам личне перцепције⁸.

Размишљање о безбедности са становишта људске свакодневице претежно се своди на постојаност или непостојаност 'осећаја заштићености' код појединца од угрожавајућих догађаја и појава будући да током разматрања шта *безбедност* представља појединац полази од личног доживљаја угрожености. У том контексту, угрожавање је свака врста друштвене, техничке или природне опасности која може довести у питање интегритет, здравље, живот, имовину и слободу појединца (Stajić 2015). Као стање, *угрожавање* је обрнуто сразмерно стању безбедности што значи да када безбедност јача – угрожавање слаби, и *vice versa*. Ипак, треба имати у виду и да 'стање угрожености' није обрнуто сразмерно стању сигурности, као и да је достизање стања апсолутне безбедности практично немогуће. Стога, појам 'безбедност' треба разматрати у смислу достизања оптималног стања безбедности референтног објекта заштите (Mitrović 2024, 52).

Овај приступ размишљању о безбедности је својствен свакој индивидуи без обзира на то да ли је референтни објекат заштите појединац лично, други појединац, група или предмет. Дакле, складно гледиштима социјалне психологије и психологије појединца, субјективни доживљај безбедности се неретко доводи у корелацију с начином на који појединац перципира ризик, односно његовом рањивошћу (Troedsson 2016). Развоју осећаја заштићености тежи се путем 'обезбеђења' оних вредности које су или могу бити објекат угрожавања. Док се *обезбеђење* тиче примене мера, поступака и средстава ради достизања оптималног стања безбедности и стицања осећаја сигурности код појединца, *заштита* означава организациону методологију усмерену на обезбеђивање услова за очување индивидуалних и виталних вредности. Односно, путем 'заштите' настоји се обезбедити оптимално стање безбедности појединца спрам идентификованих ризика (Pejanović, Vejnović, Rakić 2017, 256). Зато је *заштита* слобода од ризика који не могу бити толерисани, а *сигурност* стање заштићености од идентификованих опасности које могу проузроковати штетне последице (ISO/IEC Guide 51:2014). Сагласно том виђењу, *безбедност* је концептуално шири појам и обухвата *сигурност*, *заштиту* (Pendić et al. 2019) и *обезбеђење*. Заштита као ужи термин тиче се пасивне

⁸ Осим људима, субјективна перцепција угрожености својствена је и животињама.

компоненте безбедности, док појам безбедност обухвата и активну компоненту (Stajić 2015, 22).

Анализирано из угла обезбеђења континуитета тока радног процеса, следује шире и уже научнобезбедносно виђење 'заштите' радника. Шире виђење заштите подразумева свеукупну заштиту запосленог током рада и у вези с радом која се уређује националним и међународним радним законодавством. Обим овако исказаног појма обухвата циљеве који обезбеђују побољшање радних и животних услова у току рада, као и за време док радник није у могућности да обавља задатке у вези с радом (Cvetković, Blagojević 2016, 554). Циљ заштите у ширем смислу је унапређење услова рада и радног окружења (EU-OSHA 2009). Стога, појам *заштита радника у ширем смислу* представља организациону методологију чији је циљ превенција ризика који настају или могу настати на радном месту или у радној околини запосленог применом социјалних, образовних, медицинско-техничких и других организационих мера током рада и у вези с радом зарад очувања психо-физичког интегритета, економског статуса и других вредности сваког запосленог.

Будући да зависи од интеракција унутар радне заједнице, заштита у ширем смислу је друштвени конструкт (Zwetsloot et al. 2013). То значи да она подразумева развој *културе превенције ризика* која се постиже кроз оспособљавање учесника унутар заједнице како да очувају организационе и личне вредности путем обука континуалног професионалног развоја и различитих облика неформалног образовања из области заштите запослених (Strategija 2024). Консолидацијом културе превенције ризика доприноси се унапређењу безбедносне културе у радној организацији (Josić 2008, 285). Циљ *културе безбедности* је да чува индивидуалне вредности и вредности организације од свих врста угрожавања (Stajić 2015).⁹ Сврха изградње и развоја безбедносне културе унутар организације је да кроз еманципацију учесника радне заједнице подигне ниво свести код сваког запосленог о потреби

⁹ Термин *безбедносна култура* први пут је разматран од стране *Међународне агенције за атомску енергију* путем серије извештаја под називом *Safety Series No. 75-INSAG* у вези с нуклеарном катастрофом 1986. године у Чернобиљу (Stanarević 2017). Циљ серије је био да помогне у дефинисању основних принципа заштите на раду у нуклеарним постројењима како би се избегле катастрофе попут чернобиљске. Притом, Извештај *No. 75-INSAG-4* је у потпуности посвећен концепту безбедносне културе.

Мада се првобитно односио на индустријску безбедност, данас се значај 'безбедносне културе' претежно разматра у политичко-правним наукама, док је у осталим сферама запостављен. О *култури заштите на раду* говори се посредно кроз програме оспособљавања запослених за безбедан и здрав рад, иако многи инструктори и запослени тога нису свесни.

личне и заштите других на раду који ће изменити њихов приступ питањима безбедности у организацији. Дакле, *култура заштите на раду* је скуп усвојених знања, ставова и вештина из делокруга корпоративне безбедности испољених као понашање о потреби, начинима и средствима заштите појединачних и организационих вредности од свих извора, облика и носилаца угрожавања – неовисно од места и времена њиховог испољавања. С тим у вези, одлика организације с развијеном културом безбедности је усредсређеност свих учесника на остваривање максималног радног учинка на безбедан начин (Clifford, Harris, Arabzadeh 2010).

Укратко, *безбедносна култура* је одраз личног васпитања, ставова и система вредности које појединац заступа и испољава у некој друштвеној заједници (Mitrović 2020, 89). Тако схваћена, култура безбедности темељи се на лојалности запослених јер само лојалан радник истински прихвата политику заштите и настоји да њеним спровођењем у дело допринесе развоју организације којој припада (Dragišić, Radojević 2014). Висок ниво заступљености безбедносне културе на раду одлика је спремности радне заједнице и запослених да право-времено одговоре на наступајуће организационе ризике и предузму мере у циљу њихове превенције, смањења или елиминације. Путем својих нормативних могућности, безбедносна култура може да предвиђа начин на који се појединац понаша спрам безбедносних правила и очекивања, што укључује и могућност идентификовања опасности, ризика и претњи којима су изложени и прилику да се ефикасно одговори на њих (Stanarević 2017, 383). Стога се развој *безбедносне културе* или *културе заштите на раду* сматра есенцијалним условом у функционисању система безбедности пословне организације.

Уже виђење појма заштите на раду обухвата предузимање мера, радњи и поступака којима се обезбеђује здравље радника од угрожавања којим је запослени изложен током процеса рада. Практичан смисао оваквог појмовног става јесте да заштита подразумева заштиту живота и здравља запосленог на радном месту од опасности и штетности које се генеришу приликом радног процеса, као и током примене вештина запосленог док га извршава, тј. руководи њиме (Porović 1976). Према овом гледишту, заштита радника подразумева примену мера техничко-технолошке, хигијенске, медицинске и ергономске природе на радном месту током трајања радног процеса с циљем спречавања повреда и обољевања приликом рада. Односно, уже виђење појма заштите обухвата предузимање мера зарад елиминисања или смањивања

ризика насталих под утицајима физичких, хемијских, биолошких и психо-физиолошких услова рада на радном месту и у радној околини на прихватљив ниво (Ugarak 2013). Дакле, појам *заштите радника у ужем смислу* означава обезбеђивање примене мера, радњи, поступака и средстава у циљу развоја услова и доживљаја заштићености од повреда и обољевања појединца у току трајања радног процеса и обављања радних активности. С тим у вези, могу се увидети термилошке разлике између значења израза *обезбеђење* и *заштита* као компоненти чињеничног стања безбедности у односу на /не/постојаност *доживљаја заштићености* код појединца као елемента субјективног стања безбедности.

Како се људска безбедност може достићи питање је начина на који размишљамо о појму безбедности (Stanarević 2014, 11–12). Приликом разматрања значења безбедности у погледу њених објективних и субјективних елемената јавља се *безбедносни парадокс*. Настали безбедносни парадокс односи се на чињеницу да стање сигурности претежно није, а ни не мора бити, еквивалентно чињеничном стању безбедности. Особа се може осећати сигурно, али да индекси објективне безбедности то не показују и *vice versa*.¹⁰ Постојаност безбедносног парадокса наглашава важност разматрања улоге перцепције безбедности од стране појединца у достизању стања људске безбедности. Дакле, људска безбедност је холистички концепт о ком се, у смислу његове укупности, може говорити једино када чињенично стање безбедности појединца прати доживљај сигурности.

Посматрано у смислу одржања континуитета радног процеса, поједини запослени се могу осећати несигурним да би приступили извршењу задатка /нпр. због здравствених тегоба које имају/, иако су радни услови унутар граница којима се гарантује очување здравља и спречава развој професионалних обољења, односно болести у вези с радом. Међутим, случај да се радници осећају сувише сигурним приликом обављања радних задатака јер се налазе у добром психо-физичком стању, нису имали повреду на раду, имају искуства с коришћењем опреме за рад и сл. – знатно је чешћи, чак и кад је то у супротности с показатељима објективне безбедности на радном месту.¹¹ Наиме, човек

¹⁰ Нпр. индекси чињеничне безбедности могу указивати да је стопа физичких напада у некој области ниска или непостојећа јер не постоје евиденције пријављених случајева, али да се појединци осећају несигурно. Разлог парадокса може бити да је лице у прошлости било узнемиравано или физички нападнуто.

¹¹ У Републици Србији, „запослени често нису упознати са свим врстама ризика и конкретним ризицима који су наведени у акту о процени ризика“. С друге стране, „део послодавца не

има природно урођену потребу да брине о психофизичком интегритету своје личности. Без обзира на то, запослени може занемарити ову потребу и започети или наставити с радом који може довести до губитка живота, повреде, материјалне штете итд. Другим речима, у ситуацији када сматра да је ризик од наступајућих последица 'занемарљив', запослени неретко игнорише биолошку потребу о очувању личног интегритета (Pate-Cornell, Murphy 1996). Тиме додатно утиче на повећање ризика од инцидената.

Ризик као „мерљива неизвесност“ је у директној вези с временом трајања радног задатка. Што радне активности дуже трају – то је неизвесност од наступања последица већа и обрнуто. Зато се људске грешке често виде као разлог инцидената при раду, мада су заправо људске акције њихов примарни узрок (Perttula, Aaltonen 2012). Према томе, *безбедност као уверење* један је од главних узрока инцидената и настанка штетних последица током процеса рада.

3. ЉУДСКА БЕЗБЕДНОСТ КАО ОСНОВ ПОЛИТИКЕ КОРПОРАТИВНЕ БЕЗБЕДНОСТИ¹²

Људска безбедност углавном је детерминисана безбедношћу државе¹³ на непосредан или посредан начин. Безбедност појединца посредно је условљена безбедношћу државе преко безбедности радне организације којој припада, њеном структуром и процесима управљања и одлучивања. Безбедност радне заједнице у виду заштите капитала, угледа и пословних прилика а која зависи од друштвенополитичке и економске стабилности државе може имати позитиван или негативан утицај на сигурност запосленог. У случају негативних импликација, запослени могу да предузимају мере заштите сигурности и мере смањења зависности од послодавца (Pejanović, Vejnović, Rakić 2017, 286).

оспособљава запослене за безбедан и здрав рад“, иако је то законска обавеза послодавца (Strategija 2024, 33).

¹² Основна начела политике корпоративне безбедности дефинисана су стандардом ISO 45001. Она могу и требају бити проширена и употпуњена захтевима који су специфични за квалитет, друштвену одговорност, животну средину, безбедност информација, финансијски менаџмент итд.

¹³ У „глобализованом свету“, безбедност појединаца не зависи увек и искључиво од безбедности државе (Shaw 2000, 7–12; Giddens 1990, 124–134). Док с једне стране настоји да одржи оптимално стање људске безбедности, држава је уједно и извор претњи које проистичу из националних прописа, употребе силе, политичке акције против појединаца и група, спољнобезбедносне политике итд. (Buzan 1991). Овоме треба придодати и транснационалне „способности“ неких претњи /нпр. тероризам, организовани криминалитет, пандемије вируса и сл./ да угрозе безбедност појединаца.

Тиме индивидуална безбедност истовремено постаје и објекат само-заштите, што значи да је појединац дужан да се о њој и сам стара. Дакле, у жижи разматрања безбедности, било као стања, функције, организације или система је *људска безбедност*.

Стање људске безбедности у радној заједници тиче се извесности задовољења личних потреба, професионалног напретка и развоја осећаја сигурности код појединаца путем заштите усвојених вредности, односно очувања радноправног статуса запослених. То је стање индивидуалне /физичке, менталне и здравствене/ целовитости личности особе и материјалноегзистенцијалног /имовинског, економског и социјалног/ статуса појединца, као и његове породице, тј. укупност заштићености пословног идентитета и интегритета појединца. С тим у вези, *концепт људске безбедности* гарантује очување радноправног положаја сваког запосленог у организацији.¹⁴ Ипак, идеја о безбедности појединца која се налази у сржи концепта људске безбедности није нужно свеобухватна, односно не мора експлицитно подразумевати све есенцијалне домене бивствовања појединца. У средишту концепта људске безбедности је начин на који људска права и људски развој утичу на достизање општег стања индивидуалне безбедности.

Осим што чине језгро концепта људске безбедности, *људска права* и *људски развој* представљају и мерљиве показатеље достигнутог стања људске безбедности, како у смислу 'слободе од страха' тако и у смислу 'слободе од немаштине'. Људска права дају темељ с којег је могуће тежити ка остварењу људске безбедности, док је људски развој пут ка достизању стања људске безбедности, тј. благостања појединца као основног циља у свеукупном развоју људске јединке.¹⁵ Другим речима, људска права и људски развој су показатељи тренутног стања

¹⁴ Радноправна заштита регулисана је општим и посебним правно-техничким и медицинским нормама које се односе на поједине категорије запослених. Како правно-технички и медицински основ заштите при раду чине бројни закони, уредбе и правилници, адекватност начина заштите радноправног статуса у пракси је неретко предмет ревизије – нарочито у сфери *високоризичне делатности* као што је грађевинарство или индустрија. Приступ заштити радника заснован на идеји људске безбедности не доводи у колизију заштиту *ratione materiae* с заштитом *ratione personae* јер је референтни објекат заштите *појединац*. Начин и степен заштите запосленог одређују се спрам вредности која настаје као резултат интеракције *ratione materiae* – *ratione personae* карактеристика.

¹⁵ Нпр. право на безбедан и здрав рад јесте есенцијално економско и људско право, док су високе стопе незапослености кључни индикатор економске /не/развијености државе и степена сиромаштва. Притом, сиромаштво не представља само материјални аспект, већ и један од примарних фактора људског развоја, односно одсуства могућности за лични, друштвени и професионални прогрес појединца.

људске безбедности¹⁶ који могу бити разматрани на сваком друштвено-територијалном нивоу организације безбедности – у релативном или у апсолутном смислу (Mitrović 2019a). Степен развоја и поштовања људских права указује на достигнут ниво реформе и спремност државног руководства, као и система унутрашње безбедности – судства, полиције, управе царина, служби безбедности итд., да учествују и допринесу у очувању индивидуалне безбедности (Mitrović 2019b). Како сагласно концепту људске безбедности чине референтни објекат заштите, људска права и развој могу се користити као аналитички оквир приликом процене ризика на радном месту и у радној околини.

Поред доприноса стању људске безбедности, људска права и развој као примарни механизми заштите егзистенцијалних потреба појединца нису искључиви чиниоци у обликовању приступа индивидуалној безбедности. Изузев људских права и људског развоја, концепт људске безбедности обухвата и заштиту интегритета појединца од хроничних претњи као што су глад, болест и репресија, тј. заштиту од изненадних и штетних поремећаја који настају у обрасцима свакодневног живота. Реч је о претњама по безбедност човека које потичу из седам димензија безбедности описаних као: /1/ економска безбедност; /2/ здравствена безбедност; /3/ безбедност животне средине; /4/ безбедност хране; /5/ лична безбедност; /6/ безбедност заједнице; и /7/ политичка безбедност (UNDP 1994). Сваку од димензија карактеришу показатељи који се могу примењивати у сврхе процене стања људске безбедности, тј. њеног *чињеничног* или *субјективног* елемента.¹⁷

Гледано из угла безбедности појединца, концепт људске безбедности подразумева и развој методологије усмерене ка заштити од претњи из свих седам димензија људске безбедности, односно „небезбедности“.¹⁸ Ипак, спрам реалних могућности превенције, смањења или елиминације ризика одређује се да ли ће и у коликој ће мери

¹⁶ Нпр. кршење људских права и економска неразвијеност често се идентификују као примарни узроци друштвеног насиља и високих стопа криминалитета (Mitrović 2018, 13).

¹⁷ Нпр. мерни параметри *економске безбедности* који се користе у циљу процене стопа незапослености, трајности времена проведеног на истом радном месту, услова рада с аспекта хуманости итд., могу бити индекс економских слобода, индекс незапослености или индекс неједнакости прихода - тзв. *GINI index*. Статистике полицијских органа о физичким нападима су показатељи угрожености *личне безбедности* који се могу користити за потребе процене могућности јављања насиља у кругу породице или на послу.

¹⁸ Претња које потиче из *економске димензије* је социјална неједнакост становништва, док се претњом из *еколошке димензије* може сматрати ширење вируса и заразних болести. Претња из *политичкосоцијалног домена* безбедности је доминација културних образаца појединих друштвених заједница (Mitrović 2020).

човек бити безбедан. Појединац ће објективно бити заштићен кад не постоји ризик по његов живот, здравље, слободу кретања, имовину и слично. Међутим, као што је већ наглашено, да би се могло говорити о заштити појединца у свеобухватном смислу, објективне показатеље заштићености мора следити његова увереност да је заштићен. Објективно посматрано, стање заштићености може се кретати у распону добро – лоше. Субјективно, појединац се може осећати заштићеним и кад је његово стање заштићености објективно лоше, као и обрнуто (Danilović 2007, 31). Ово имплицира да стање људске безбедности примарно зависи од начина на који појединац доживљава ризик или претњу (Mitrović 2019a).

Будући да економска димензија безбедности обухвата питања рада, радних односа и запослености, поступак процене стања људске безбедности започиње на радном месту и у радној околини. Претње које потичу из економске сфере безбедности врло често се посматрају као подстицајни чиниоци настанка претњи у другим доменима безбедности појединца (Mitrović 2020). Сходно томе, очување индивидуалне безбедности је кључни радноорганизациони циљ и сврха успостављања система корпоративне безбедности у оквиру радне заједнице. Управо су први стандарди у вези с очувањем безбедности и развојем безбедносне културе установљени у области корпоративне безбедности као покушај да се постојећи безбедносни поступци униформишу и успоставе као мерило поузданости, ефикасности и доследности система безбедности (Stanarević 2017).

Достизање стања индивидуалне безбедности на радном месту и у радној околини је у надлежности корпоративно-приватног нивоа безбедности радне заједнице. Посматрано са становишта организационе структуре пословне заједнице, корпоративна и приватна безбедност постоје у оквиру истог нивоа безбедности. Ипак, корпоративна безбедност је непосредно виши организациони ниво безбедности спрам приватне безбедности (слика 1).¹⁹ Наведено значи да политика корпоративне безбедности подразумева интегрисану безбедност која садржи и делатности приватне безбедности (Pejanović, Vejnović, Rakić 2017, 348), тј. да корпоративна безбедност обухвата послове прикупљања

¹⁹ Када се однос корпоративне и приватне безбедности разматра ван друштвенотериторијалне основице, *приватна безбедност* је по свом обиму и садржају шири концепт у односу на корпоративну безбедност јер у том случају, поред послова обезбеђења лица, имовине и пословања – приватна безбедност укључује и делатност приватних војних компанија и њима сличних, на комерцијалној бази заснованих послова безбедности као што су плаћеници, приватизоване казнене установе итд.

информација, кризног менаџмента, процене ризика, заштите од пожара, заштите на раду и др. (Trivan 2012). Иако концептуално различити, оба модела безбедности у организацији одликује значајно преклапање сродних врста послова, али различитог нивоа сложености (Lalić, Ćeranić, Sikimić 2019). Послови приватне безбедности могу бити у непосредној или посредној надлежности корпоративне безбедности. Чешћи случај је посредни када се циљеви корпоративне безбедности остварују путем организованих облика деловања приватне безбедности. Док је *корпоративна безбедност* интегрални део организације, *приватна безбедност* претежно није и подразумева изнајмљивање услуга из разних области заштите кроз ангажовање правних и физичких лица чија је основна делатност физичко-техничка и противпожарна заштита, заштита на раду, заштита информација, заштита животне средине и томе сл. Разлог унајмљивања услуга приватне безбедности је тај да су послови приватне безбедности ускоспецијализовани – што значи да њихово извршавање захтева повремену и стручну експертизу која често превазилази капацитет корпоративног нивоа безбедности и није оправдана с финансијске тачке гледишта. Зато се радне заједнице најчешће опредељују за комбиновани модел заштите који зависи од типа делатности и величине организације, броја запослених, категорије угрожености од пожара, економске моћи привредног субјекта итд.

Представљена као свеукупност предузетих мера, радњи и поступака у циљу очувања интегритета пословне функције, корпоративна безбедност штити идентитет и интересе заједнице од разних извора, носилаца и облика угрожавања.²⁰ Стога се као најважнији циљ корпоративне безбедности истиче превентивно деловање на елиминацији ризика који могу утицати на пословне активности и остварење пословног успеха корпорације, свођење угрожавајућих дејстава на најмању могућу меру, пословно функционисање у условима криза, те превладавање криза и поновно редовно пословање (Ivandić Vidović, Karlović, Ostojić 2011, 34). Посматрана овако, *корпоративна безбедност* је саставни део пословне функције управљања организацијом и чини интегрални део организације рада и радног процеса унутар радне заједнице (Komarčević, Pejanović, Živanović 2012, 16). Односно, корпоративна безбедност је усредсређена на остварење стратегијских циљева организације (Pendić et al. 2019, 745). Супротно корпоративној

²⁰ Нпр. елементарних непогода, техничко-технолошких инцидената, корупције, кршења радне дисциплине, различитих видова криминалитета, диверзија, субверзија, тероризма и слично.

безбедности је *приватна безбедност* која подразумева планско, организовано и координисано вршење заштитне и/или самозаштитне делатности зарад заштите лица, простора, објеката и пословања правног субјекта од извора, носилаца и облика угрожавања која нису под ексклузивном заштитом државних органа /нпр. полиције, војске, службе царине и сл./.²¹ Заштитна, тј. самозаштитна делатност је кључни елемент приватне безбедности и неизоставан фактор успешног пословања (Milošević 2009). Док се 'корпоративна безбедност' тиче развоја методологије планирања, организовања, руковођења, координације и контроле у вези с заштитом вредности правног лица и правну регулативу исте, у надлежности 'приватне безбедности' налази се обезбеђење субјекта путем примене мера, радњи, поступака, средстава и техничких система ради заштите лица, имовине и пословања заједнице од угрожавања изазваног, било редовним, било ванредним штетним догађајима, појавама и процесима – унутар и ван штићеног простора. Према томе, *корпоративна безбедност* може бити описана као безбедносни менаџмент у ширем, а *приватна безбедност* као безбедносни менаџмент у ужем смислу.

Из концептуалних разлика између корпоративне и приватне безбедности следи да политика корпоративне безбедности подразумева надлежност у области: /1/ физичке и техничке безбедности; /2/ економске безбедности; /3/ индустријске безбедности; /4/ безбедности информација; /5/ информационе безбедности; /6/ еколошке безбедности; /7/ безбедности запослених и повремено ангажованих лица; и /8/ кризног менаџмента. У односу на карактер, врсту штићених добара и правни режим заштите из надлежности корпоративне безбедности настају организовани облици деловања који се испољавају у доменима приватне безбедности, и то: /1/ заштите пословних информација; /2/ физичке и техничке заштите; /3/ заштите од пожара; /4/ заштите животне средине; /5/ заштите на раду; /6/ заштите економских интереса; и /7/ заштите пословног угледа. Комбиновани модел заштите организационих и индивидуалних вредности, као најчешће примењиван модел у пракси, предвиђа преклапање надлежности корпоративног нивоа безбедности

²¹ Осим у условима проглашене ванредне ситуације, ванредног и ратног стања кад организација има своју улогу и обавезе. Место, улога и обавезе које ће организација имати у систему одбране, односно у функцији заштите суверености, независности, територијалне целovitости и безбедности државе када то околности налажу зависи од врсте делатности организације и њеног значаја за одбрану. Улога и обавезе организације у мирнодопском, ванредном и ратном стању регулишу се у складу с *Законом о одбрани* и *Законом о војној, радној и материјалној обавези*.

с облицима деловања приватног сектора безбедности у односу који организација сматра као најповољнији за пословање.

Научнобезбедносна анализа указује да *заштита на раду*, схваћена у ширем смислу а манифестована у ужем смислу, представља вид политике корпоративне безбедности.²² Међутим, из синтагме приказане у Закону о безбедности и здрављу на раду не да се закључити да су питања од значаја за радноправну заштиту регулисана у складу с овим виђењем.

4. ТЕРМИНОЛОШКО ОДРЕЂЕЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ У ОКВИРИМА ЗАКОНА О БЕЗБЕДНОСТИ И ЗДРАВЉУ НА РАДУ С АСПЕКТА ЉУДСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Будући да је област заштите запослених мултидисциплинарног карактера, њен правни основ чини више закона и подзаконских аката.²³ То значи да различити акти морају бити високог степена усклађености, иначе се могу очекивати негативне импликације у пракси. Управо велики раскорак између нормативног оквира Републике Србије и стања у пракси утиче да повреде на раду и професионалне болести буду све учесталије (Nikolić 2024), што је константовано и Стратегијом безбедности и здравља на раду која је усвојена у октобру 2024. године. Увећање броја повреда приликом рада у Србији је евидентан, док је број повреда с различитим исходима значајно већи у односу на број пријављен од стране послодаваца (Strategija 2024).²⁴

²² С тим у вези, *безбедност и здравље на раду* јесте вид политике националне безбедности, тј. национална политика којом се дефинишу циљеви у области заштите на раду. Ови циљеви се реализују путем посебних националних стратегија. Нпр. периодична обука за безбедан и здрав рад запосленог који ради на радном месту с повећаним ризиком која се врши најкасније у року од једне године од дана претходне обуке, тј. најкасније у року од три године на осталим радним местима (члан 34 Закона о безбедности и здрављу на раду, „Службени гласник РС”, бр. 35/2023-49), представља једну од националних стратегија заштите при раду којом се настоји унапредити стање безбедности запослених на радним местима.

²³ Поред Закона о безбедности и здрављу на раду, Закона о раду и закона којима се уређују питања у вези с здравственим, пензијским и инвалидским осигурањем, инспекцијским надзором, дуалним образовањем, запошљавањем странаца, планирањем и изградњом објеката, интегрисаним управљањем хемикалијама, заштитом од пожара и др., радноправни оквир у ужем смислу чини „још 60 подзаконских аката“ (Strategija 2024, 5). У ширем смислу, радноправни оквир обухвата Устав, Стратегију безбедности и здравља на раду, као и више ратификованих међународноправних прописа.

²⁴ Од 2019. године, повреде настале на раду се анализирају према *Европској методологији повреда на раду* која укључује јединствен електронски регистар повреда на раду захваљујући ком су релевантни подаци о броју повреда на раду доступни свим учесницима у систему безбедности и здравља на раду – Управи за безбедност и здравље на раду,

Како би се повреде предупредиле потребно је извршити ревизију Стратегије, закона и осталих аката из области заштите на раду у складу с операционим значењима термина *безбедност* и *заштита*. Ревизијом докумената осигураће се унификација методологије процене ризика који настају или могу настати на радном месту и у радној околини.²⁵ То ће допринети ефикаснијој превенцији ризика, спречавању инцидената на раду и пракси веродостојнијој евиденцији и анализи насталих штетних последица.

С тим у вези, мада значајно унапређен у правном и терминолошком смислу (Курђаков 2023; Војић 2023), Закон о безбедности и здрављу на раду одликује се терминолошким нетачностима кључних израза. Једна од њих тиче се граматичког конструкта *безбедност и здравље на раду* који се у датом облику користи у научно-стручном дискурсу. Наиме, имплементацијом научних увида до којих се дошло у претходним поглављима у анализу синтагме 'безбедност и здравље на раду' може се закључити да конструкт не поседује оправдано научнобезбедносно утемељење.

У члану 4 анализираног Закона даје се значење термина који се у његовим оквирима употребљавају. Притом, у ставу 5 истог члана експлицитно се наводи значење израза 'безбедност и здравље на раду', а које гласи: „безбедност и здравље на раду јесте обезбеђивање таквих услова на раду којима се, у највећој могућој мери, смањују повреде на раду, професионалне болести и болести у вези с радом у циљу остваривања физичког, психичког и социјалног благостања запослених“.

Анализом на овај начин формулисаног терминолошког конструкта може се уочити да се употребљени термини 'безбедност' и 'здравље' међусобно искључују што значи да је један од два употребљена израза у оквиру јединственог језичког конструкта – излишан. Гумачењем значења конструкта *безбедност и здравље на раду* видљива је заступљеност хуманог, социјалног и економског става у одређењу приступа ка очувању интегритета сваког запосленог при чему се: /1/ *хумано*

Инспекторату за рад, Републичком фонду за пензијско и инвалидско осигурање, Републичком фонду за здравствено осигурање, институтима за медицину рада, образовним установама, послодавцима, запосленима, медијима итд. Иначе, обавеза послодавца да достави извештај о повредама које су настале током рада прописана је чланом 7 *Правилника о садржају и начину издавања обрасца извештаја о повреди на раду и професионалном обољењу* („Службени гласник РС”, бр. 72/06, 84/06 – исправка, 4/16, 106/18 и 14/19).

²⁵ Управа за безбедност и здравље на раду исказала је склоност ка примени методе матрице 5x5 приликом процене ризика на радном месту и у радној околини. Међутим, у пракси је врло често присутна употреба других метода јер законска обавеза послодавца по питању избора методе за процену ризика не постоји.

гледите односи на задовољство појединца и радне заједнице у целини; /2/ социјални значај сагледава кроз предвиђање могућности за настанак повреда на раду или губитка живота на радном месту, професионалне болести и болести у вези с радом; /3/ економска димензија исказује финансијским показатељима који зависе од броја и тежине насталих повреда, професионалних обољења и болести у вези с радом, као и губитка живота запосленог. Дефинисан приступ указује на то да је у циљу очувања психо-физичког, друштвеног и радног интегритета запосленог фокус на превенцији свих ризика који могу довести до његовог урушавања.²⁶ Како је превенција угрожавања основни принцип у приступу безбедности појединца (Вјелажас 2018), из датог следује да садржајем Закона о безбедности и здрављу на раду доминира начело људске безбедности.²⁷

Имајући у виду да је једна од димензија људске безбедности *здравствена безбедност*, недвосмислено је постојање искључивости термина 'безбедност' и 'здравље' у оквиру истог језичког конструкта.²⁸ Ово потврђује и перципирање 'здравља на раду' као појма који „подразумева не само превенцију професионалних болести и повреда на раду, већ и очување и унапређење здравља и радне способности запослених, и унапређење радне средине, те стварање безбедних и здравих радних места“ (Strategija 2024, 38).

Као могуће решење настале научнограматичке сувишности намеће се употреба израза *безбедност на раду*. Међутим, анализом објашњења термина датог у члану 4, тачка 5 и његове крајње сврхе а то је „обезбеђивање таквих услова на раду којима се, у највећој могућој

²⁶ Превенција угрожавања као основно начело сваког подсистема националне безбедности препозната је у Закону о безбедности и здрављу на раду. Међутим, када се анализира са становишта безбедносних наука делује да је превенција као операциони принцип била подробније представљена у изменама и допунама из 2017. и 2015. године, неголи у законском решењу из 2023. године.

²⁷ Када се узме у обзир хумани, социјални и економски аспект заштите на раду делује да је концепт људске безбедности и раније био присутан у области заштите при раду. Ипак, виђење заштите запослених које је заступљено у радноправној материји није резултат утицаја идеје људске безбедности на исту јер Србија није званично препознала овај концепт у доменима заштите запослених. Идеја људске безбедности јесте била препозната у Стратегији националне безбедности 2009. године, као што је препозната и у Стратегији националне безбедности из 2019. године – међутим, не на начин на који су то учиниле Уједињене нације, 1994. године. Дакле, реч је о привиду који је настао као последица чињенице да је појединац централни елемент радног процеса.

²⁸ Посматрано са становишта *националне политике безбедности*, системи здравствене и социјалне заштите су системи еквивалентни систему безбедности и здравља на раду (Ugarak 2013). Ипак, с аспекта политике корпоративне безбедности, здравствена и социјална заштита су елементи радноправне заштите.

мери, смањују повреде на раду, професионалне болести и болести у вези са радом...“; препознаје се суштина *заштите на раду* у *ужем смислу*. Како се безбедност као шири појам и заштита као појам који обухвата политичку, економску, друштвену и правну заштиту појединца (Stajić 2015) не могу поистовећивати, ово решење је научно неадекватно. Препоручљиво би било узети у обзир да је у некадашњем југословенском законодавству термин *заштита на раду* својевремено био у употреби.²⁹

Посматрано из угла безбедносних наука, постојећи језички конструкт 'безбедност и здравље на раду' који је приказан у Закону о безбедности и здрављу на раду представља термилошки нетачну одредницу. Радноправно виђење безбедности као доминантно у области заштите на раду је методолошки погрешно постављено због неразумевања шта *безбедност* јесте и није, те се не може сматрати научно релевантним.

5. ЗАКЉУЧАК

Након 30 година од афирмације *концепта људске безбедности* у глобалне политике безбедности и скоро 20 година без ревизије крвне законске регулативе из делокруга заштите на раду у Републици Србији,³⁰ ова област је добила правно освежење ступањем на снагу Закона

²⁹ У научно-стручном дискурсу присутно је мишљење да се савремени концепт *заштите на раду* сводио претежно на заштиту физичког интегритета радника, односно на спречавање настанка телесних повреда и оштећења здравља током рада. Иако је таква перцепција доминирала југословенским системом заштите на раду, не може се тврдити да је савремени концепт заштите на раду обухватао искључиво физичку заштиту радника. Томе у прилог говори чињеница да је након доношења Видовданског устава, 1921. године, усвојен низ законских прописа којима су утврђена права радника током рада и у вези с радом а која су се тичала начина организације дневног и ноћног рада, удруживања, осигурања у случају болести, незапослености, повреде на раду, неспособности за рад и старости. У обзир треба узети и да је Југославија од оснивања *Међународне организације рада*, 1919. године, била њена равноправна чланица. Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца, односно Југославија као једна од држава оснивача Међународне организације рада била је потписница већине конвенција и препорука ове организације из области рада, радних односа и социјалне политике. Од тренутка формирања, Међународна организација рада је посвећена очувању радноправне сигурности запослених сходно принципима социјалне правде и заштите, хуманизације рада, поштовања достојанства и приватности радника. О раду Међународне организације рада сведоче бројне конвенције и препоруке. Република Србија је самосталност чланства у Међународној организацији рада потврдила 24. новембра 2000. године.

³⁰ Од доношења 2005. године, Закон о безбедности и здрављу на раду није битно мењан 18 година, посебно кад се узме у обзир оригиналност садржаја који није био виђен у до-тадашњем законодавном оквиру којим је ова област била уређивана. Закон је 2015. и 2017. измењен и допуњен не би ли се отклонили недостаци уочени у његовој примени и

о безбедности и здрављу на раду, 7. маја 2023. године. Док су поједине законске одредбе доживеле термилошке измене и правна побољшања, друге су остале скоро непромењене. Значајна измена која није уследила тиче се исправности начина на који је синтаagma 'безбедност и здравље на раду' приказана, тј. научно формулисана и термилошки обликована.

Након анализе значења појма 'безбедност и здравље на раду' као широко коришћеног термина у области заштите при раду с аспекта безбедносних наука, уочени су следећи недостаци: /1/ поистовећивање израза *безбедност* с њему сродним појмовима *заштите* и *обезбеђења*; /2/ међусобна искључивост термина *безбедност* и *здравље* у називу датог језичког конструктора; и /3/ пермутација значења појма *заштита* с појмом *безбедност*.

Као сврсисходно решење научнобезбедносне проблематике у погледу употребе израза *безбедност и здравље на раду* у актуелном облику у Закону о безбедности и здрављу на раду намеће се његова замена с термином 'заштита на раду'. Друга и мање адекватна могућност тиче се преформулације овог израза у *безбедност на раду* уз термилошке корекције формулације значења датог у члану 4, став 5 Закона. Крајња, али најмање пожељна измена јер би довела у питање правно устројство Закона је преформулација значења синтагме *безбедност и здравље на раду* уз неопходност упоредног разматрања потребе за преформулацијом и њеног назива.

Другим речима, појам *заштита* који је по својој природи операциони концепт не би требало поистовећивати с научноапстрактним појмом као што је *безбедност*.³¹ Такође, ни идеју *људске безбедности*

извршило усклађивање с *Оквирном Директивом 89/391/ЕЕС о увођењу мера за подстицање побољшања безбедности и здравља запослених на раду* из 1989. године. Усвојене измене и допуне претежно су се односиле на подизање нивоа компетенција лица одговорних за обављање послова заштите током рада у високоризичним делатностима, увођење обавезе послодавцима да донесу програме за оспособљавање запослених за „безбедан и здрав“ рад, као и отклањање недоречености из Закона који је ступио на снагу 2005. Без обзира на донете измене и допуне, законодавни оквир је остао неусаглашен с *Оквирном Директивом 89/391/ЕЕС о увођењу мера за подстицање побољшања безбедности и здравља запослених на раду* и другим конвенцијама Међународне организације рада које је Србија ратификовала (Strategija 2024, 5). Једини значајан термин са становишта безбедносних наука који се јавља у изменама и допунама из 2017. и 2015. године, а није био препознат у Закону из 2005. био је *превенција*. Другим речима, ове измене и допуне нису биле од посебног значаја за унапређење безбедности радника и њихов законски одјек је изостао – што је препознао и сам законодавац 2023. године.

³¹ Једини научнобезбедносни термин који би могао остати у употреби без потребе за преобликовањем је *угрожавање* јер је оно разноврсно по времену, простору, интензитету,

која је изворно и искључиво научнобезбедносни концепт није захвално сматрати укљученом у радноправну материју *per se*. Антропоцентризам радноправне материје није одраз визије концепта људске безбедности. Дакле, контраст израза *безбедност* и *заштита* у Закону о безбедности и здрављу на раду као кровном оријентуру за достизање стања људске безбедности у радној организацији је императив заштите запослених. Зашто?

Стратегије заштите на раду засноване на ваљаним научнометодолошким постулатима чине основ изградње и развоја културе безбедности у организацији. Изградња културе заштите у радној организацији утиче на развој свести код сваког запосленог о ризицима на радном месту и у радној околини чиме доприноси негирању уверења о безбедности⁷. Резултат ове методе је умањење неоправдано стечене сигурности код запослених у току обављања радних активности. Негирање уверења о безбедности⁷ директно доприноси очувању живота, спречавању повреда на раду, професионалних обољења и материјалне штете, а посредно смањује могућност за развој болести у вези с радом. Једино егзактно постављено и научнометодолошки оправдано полазиште у разматрању начина заштите запослених током рада јесте оно из угла безбедносних наука, односно концепта људске безбедности. Научнометодолошка оправданост примене концепта људске безбедности у доменима заштите при раду темељи се на могућности очувања радноправног положаја радника у холистичком смислу. Приступ заштити запослених из угла концепта људске безбедности гарантује комплементарност правно-техничких и медицинских норматива као доминантних у уређењу дате области. Интеграцијом ових норми настаје холистичка целина у виду скупа безбедносних норматива који гарантују очување индивидуалних и организационих вредности. Зато је научно утемељење и стандардизација израза у сфери заштите при раду с аспекта људске безбедности императив у формулисању исправних постулата националних политика и корпоративних стратегија очувања живота, здравља и интегритета сваког запосленог у радној заједници.

изворима и носиоцима, па се може произвољно користити – како у наукама безбедности тако и у делокругу заштите на раду. Исто се односи и на термин *безбедносна култура*.

ЛИТЕРАТУРА

- Alkire, Sabina. 2003. *A Conceptual Framework for Human Security*. University of Oxford: Department of International Development, <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:d2907237-2a9f-4ce5-a403-a6254020052d>. (21. 01. 2025);
- Bajagić, Mladen. 2011. Razumevanje bezbednosti od antičkih vremena do savremenih pristupa. *NBP. Nauka, bezbednost, policija*, 16(2): 39–55;
- Bjelajac, Željko. 2018. Fenomenološki i etiološki aspekti ugrožavanja bezbednosti. *Kultura polisa*, 36: 387–404;
- Bojić, Filip. 2023. Law no. 35/2023 on occupational safety and health of the Republic of Serbia. *Revue de droit comparé du travail et de la sécurité sociale*, 4: 256–260. doi: <https://doi.org/10.4000/rdctss.6966>;
- Buzan, Barry. 1991. *People, State & Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. London: Pearson Longman;
- Clifford, Colin W. G., Justin A. Harris, Ehsan Arabzadeh. 2010. “Operating characteristics and awareness”. In Elaine K. Perry, Daniel Collerton, Fiona E. N. LeBeau, Heather Ashton (eds.), *New Horizons in the Neuroscience of Consciousness* (103–111). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. doi: <https://doi.org/10.1075/aicr.79>;
- Cvetković, Dragan, Blagojević, Dejan. 2016. „Rizik kao alat preventivnog inženjerstva“. U Milan Drobac, M (ur.). *II. Međunarodno savetovanje rizik i bezbednosni inženjering* (552–560). Novi Sad: Visoka tehnička škola strukovnih studija;
- Danilović, Nedo. 2007. *Savremeni sistem bezbjednosti – skripta*. Bijeljina: Univerzitet Slobomir;
- Dragišić, Zoran, Kristina Radojević. 2014. *Bezbednosni menadžment*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti;
- Dimitrijević, Vojin. 1973. *Pojam bezbednosti u međunarodnim odnosima*. Beograd: Savez udruženja pravnika Jugoslavije;
- Đurić, Slađana. 2009. Metodologija procene parametara humane bezbednosti u lokalnoj zajednici. *NBP. Nauka, bezbednost, policija*, 14(3): 175–190;

[EU-OSHA]. 2009. *Mainstreaming OSH into business management*. European Agency for Safety and Health at Work, <https://osha.europa.eu/en/publications/mainstreaming-osh-business-management>. (21. 01. 2025);

Giddens, Anthony. 1990. *The Consequences of Modernity*. Cambridge, UK: Polity Press;

Hay, Colin. 2016. "International relations theory and globalization". In Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith (eds.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, (281–300). Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith. Oxford University Press;

Ilić, Predrag. 2011. Semantičko-leksikografski aspekti pojma bezbednosti. *Vojno delo*, 63(3): 85–99;

ISO/IEC Guide 51:2014. Safety aspects - Guidelines for their inclusion in standards. *Institut za standardizaciju Srbije*, https://iss.rs/sr_Cyrl/project/show/iso:proj:53940. (21. 01. 2025);

Ivandić Vidović Darija, Lidija Karlović, Alen Ostojić. 2011. *Korporativna sigurnost*. Zagreb: Udruga hrvatskih menadžera sigurnosti;

Jocić, Neda. 2008. *Vodič za procenu i upravljanje rizikom: bezbednost i zdravlje na radu*. Novi Sad: Futura;

Klajn, Ivan. 2008. Srpski ekvivalenti engleskih izraza safety, security safety management – Odluka 61. *Odbor za standardizaciju srpskog jezika*, <https://www.ossj.rs/odluke-i-saopstenja/srpski-ekvivalenti-engleskih-izraza-safety-security-i-safety-management/>. (21. 01. 2025);

Komarčević, Miodrag, Ljubo Pejanović, Cvijetin Živanović. 2012. *Korporativna bezbednost*. Beograd: Visoka strukovna škola za preduzetništvo;

Kurjakov, Zdenka. 2023. Novi Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu. *Zaštita u praksi*, 346: 23–32;

Lalić, Velibor, Predrag Ćeranić, Milica Sikimić. 2019. Private and/or corporate security: are there conceptual similarities and differences? *Journal of security and criminal sciences*, 1(1): 51–65. doi: <https://doi.org/10.7251/ZBKEN1901053L>;

Mijalković, Saša. 2009. *Nacionalna bezbednost*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija;

Milošević, Milan. 2009. Legislativni i praktični aspekti optimizacije privatnog obezbeđenja u Republici Srbiji. *NBP. Nauka, bezbednost, policija*, 14(3): 69–81;

[MSCG i BCLjP]. 2005. *Razumevanje ljudskih prava: priručnik o obrazovanju za ljudska prava*. Beograd: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore & Beogradski centar za ljudska prava;

Mitrović, M. Ljubomir. 2024. Defence system development in a ‘frozen conflict’ condition: Case study of the Republic of Serbia. *Strategic Impact*, 90(1): 51–69. doi: <https://10.53477/1842-9904-24-3>;

Mitrović, M. Ljubomir. 2020. Challenges, risks and threats to human security in the 4th Industrial revolution. *NBP. Nauka, bezbednost, policija*, 25(1): 81–97. doi: <https://doi.org/10.5937/nabepo25-26316>;

Mitrović, M. Ljubomir. 2019a. Human security and security sector reform in Bosnia and Herzegovina. *International Journal of Rule of Law, Transitional Justice and Human Right*, 10(1): 89–100;

Mitrović, M. Ljubomir. 2019b. „Reforma sektora bezbednosti Republike Srbije u kontekstu EU integracija“. U Boban Stojanović, Miljana Pejić, Nikola Jović (ur.), *Evropska unija i evropske integracija Republike Srbije* (59–76). Beograd: Krovna organizacija mladih Srbije;

Mitrović, M. Ljubomir. 2018. Post-conflict societies and proliferation of small arms and light weapons. 11–23. *Human security – Collection of students’ papers*. Belgrade: OSCE Mission to Serbia and Public Policy Research Center;

Nikolić, Milica. 2024. Značaj pravnih instrumenata za sprečavanje povreda na radu i profesionalnih bolesti. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 1/2024: 131–147. doi: <https://doi.org/10.5937/gakv96-42377>;

Pate-Cornell, M. Elisabeth, Dean M. Murphy. 1996. Human and management factors in probabilistic risk analysis: the SAM approach and observations from recent applications. *Reliability Engineering and System Safety*, 53(2): 115–126. doi: [https://doi.org/10.1016/0951-8320\(96\)00040-3](https://doi.org/10.1016/0951-8320(96)00040-3);

Pejanović, Ljubo, Duško Vejnović, Mile Rakić. 2017. *Karakteristike sistema bezbjednosti: društvenopolitički defendološki aspekt*. Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja; i Mostar: Fakultet za sigurnosne studije;

Pendić, R. Zoran, Rajko Z. Pendić, Bojana B. Jakovljević, Ljiljana B. Vujotić, Lazar T. Gajić. 2019. Where is the Place of Corporate Security/Safety in the Organizational Structure of an Organization – An Approach. *Tehnika*, 74(5): 741–750. doi: <https://doi.org/10.5937/tehnika1905741P>;

Perttula, Pia, Markku Aaltonen. 2012. *Safety*. OSHwiki networking knowledge, <https://oshwiki.osha.europa.eu/en/themes/safety>. (21. 01. 2025);

Pešikan, Mitar, Jovan Jerković, Mato Pižurica. 2003. *Pravopis srpskoga jezika – školsko izdanje*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva & Novi Sad: Matica srpska;

Popović, Teofilo. 1976. Socijalno-ekonomski aspekti zaštite na radu. *Revija rada: časopis za pitanja međusobnih radnih odnosa, socijalnog osiguranja, zaštite na radu, uslova rada, zapošljavanja, stručnog osposobljavanja u zakonodavstvu i praksi*, 11–12/1976;

Pravilnik o sadržaju i načinu izdavanja obrasca izveštaja o povredi na radu i profesionalnom oboljenju, *Službeni glasnik RS* 72/06, 84/06 – ispravka, 4/16, 106/18 i 14/19;

Shaw, Martin. 2000. *Theory of the Global State: Globality as the Unfinished Revolution*. Cambridge, UK: Cambridge University Press;

Stanarević, Svetlana. 2014. „Državna/nacionalna bezbednost i ljudska bezbednost“. 9–18. *Mali vodič kroz ljudsku sigurnost*, ur. Senaid Šarenkapić. Novi Pazar: Kulturni centar DamaD;

Stanarević, Svetlana. 2017. Mehanizmi ili načini razvijanja i unapređenja bezbednosne kulture. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 2/2017: 369–385. doi: <https://doi.org/10.5937/zrpfns51-15152>;

Stajić, Ljubomir. 2015. *Osnovi sistema bezbednosti - sa osnovama istraživanja bezbednosnih pojava*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu – Pravni fakultet;

[Strategija 2024] Strategija bezbednosti i zdravlja na radu u Republici Srbiji za period 2024. do 2027. godine sa akcionim planom za njeno sprovođenje, od 23. oktobra 2024. godine, *Službeni glasnik RS* 84/2024-3;

Tošić, Jelica. 2012. Ključne reči u diskursu zaštite na radu. *Facta universitatis – series: Working and Living Environmental Protection*, 9(1): 61–66;

Trivan, Dragan. 2012. *Korporativna bezbednost*. Beograd: Dosije studio;

Troedsson, Anders. 2016. From Risk/Security Analysis via Timespace to a Model of Human Vulnerability and Human Security. *International Journal of Humanities and Social Sciences*, 10(6): 2216–2225. doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1127428>;

[UNDP] United Nations Development Programme. 1994. Human Development Report 1994: New Dimensions of Human Security. *Human Development Reports*, <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-1994>. (21. 01. 2025);

Ugarak, Dragoslav. 2013. *Osnovi bezbednosti i zdravlja na radu*. Beograd: Visoka škola strukovnih studija – Beogradska politehnika;

Vujaklija, Milan. 1986. *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: BIGZ;

Wolfers, Arnold. 1952. National Security as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*. 67(4): 481–502. doi: <https://doi.org/10.2307/2145138>;

Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu, od 29. aprila 2023. godine, *Službeni glasnik RS* 35/2023-49;

Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu, od 21. novembra 2005. godine, *Službeni glasnik RS* 101/2005-10;

Zwetsloot, I. J. M. Gerard., Markku Aaltonen, Jean-Luc Wybo, Jorma Saari, Pete Kines, Rik Op De Beeck. 2013. The case for research into the zero accident vision. *Safety Science*, 58: 41–48. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2013.01.026>.

Ljubomir M. MITROVIĆ

WHAT DOES OCCUPATIONAL SAFETY AND HEALTH REPRESENT TO SERBIA? A SECURITY-SCIENCE ANALYSIS

Resume

With the adoption of the Law on Occupational Safety and Health at the end of April 2023, after nearly two decades of the previous law, the Republic of Serbia emphasises the need to additionally regulate and improve this area. However, despite the legal improvements, from a security-science point of view, the terminology used within the Law on Occupational Safety and Health's framework appears to be insufficiently scientifically-accurate. This may lead to harmful consequences, such as loss of life, injuries, occupational diseases or the development of work-related diseases, as well as material damage. Although workers may feel safe during work activities, the actual level of their safety may be an illusion. The scientifically-accurate occupational safety terminology is the foundation of occupational risk prevention.

The scientific aim of this study was to analyse and highlight the terminological deficiencies of definitions used within Serbia's Law on Occupational Safety and Health from the perspective of security science, which has been successfully achieved. The practical objective of this research was to emphasise the necessity of amending the key terminological interpretations to establish a scientific foundation of occupational safety in the Republic of Serbia, which is discussed in both, the concluding and preceding chapters. In addition to encourage the revision of the Law's key terms, the concluding chapter provides an overview of scientifically-accurate occupational safety terms and definitions, which can be undoubtedly utilised in the future scientific discourse. By adopting this approach, it is possible to establish scientifically and methodologically-accurate life-health-integrity safeguard principles of occupational safety in the Republic of Serbia.

Keywords: Law on Occupational Safety and Health no. 35/2023, corporate security, human security, private security, occupational safety and health, human rights, security culture.